

Характерні особливості та динаміка розвитку виробництва хмелю в Україні (на прикладі ТОВ «Вертокиївка-Хміль»)

Мірзоева Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ніколаєнко С.А.

студентка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

В статті висвітлено характерні особливості та динаміка виробництва хмелю на прикладі ТОВ «Вертокиївка-Хміль» Житомирського району Житомирської області. Зокрема, проаналізовано зміну врожайності, посівних площ, виробничих витрат, обсяги виробництва хмелю, здійснено порівняння основних тенденцій хмелевиробництва в досліджуваному підприємстві та в цілому по Україні.

Ключові слова: виробництво хмелю, динаміка посівних площ, динаміка обсягів виробництва, виробничі витрати, виробнича собівартість.

Мірзоева Т.В., Николаенко С.А. ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА ХМЕЛЯ В УКРАИНЕ (НА ПРИМЕРЕ ООО «ВЕРТОКИЕВКА-ХМЕЛЬ»)

В статье освещены характерные особенности и динамика производства хмеля на примере ТОВ «Вертокиевка-Хмель» Житомирского района Житомирской области. В частности, проанализировано изменения урожайности, посевных площадей, производственных затрат, объемы производства хмеля, выполнено сравнение основных тенденций хмелепроизводства в исследуемом предприятии и в целом по Украине.

Ключевые слова: производство хмеля, динамика посевных площадей, динамика объемов производства, производственные затраты, производственная себестоимость.

Mirzoieva T.V., Nikolaienko S.A. OUTSTANDING CHARACTERISTICS AND DEVELOPMENT DYNAMICS OF HOP PRODUCTION IN UKRAINE (THE CASE OF TOV "VERTOKIIVKA-KHMIL")

In the article characteristic features and dynamics of production of hop are lighted up on the example of enterprise "Vertokiivka-hop" of the Zhytomyr district of the Zhytomyr area. In particular, the changes of the productivity, sowing areas, productive expenses, production of hop volumes, are analysed, comparison of basic tendencies of production of hop is executed in the investigated enterprise and on the whole on Ukraine.

Keywords: production of hop, dynamics of sowing areas, dynamics of production volumes, productive expenses, productive prime price.

Постановка проблеми. Одним із найголовніших пріоритетів держави в контексті розвитку аграрної сфери є формування сучасного ринку комерційних сортів агрокультур. Упродовж багатьох років для України хміль був специфічною, проте високоприбутковою культурою. Як зазначають деякі науковці, одні з перших згадок про цю сільськогосподарську культуру датуються ще IX ст. Так, перший дикорослий хміль з'явився у Східній та Південно-Східній частині тогочасної Київської Русі. Згодом, потрапивши до європейських країн, він став справжньою, повноцінною сільськогосподарською культурою [1]. Українські сорти хмелю ароматичної та гіркої групи, завдяки сприятливим для них агрокліматичним умовам вирощування, здавна славилися та мають високі пивоварні якості. В дореволю-

ційні часи Україна (точніше, її північно-західні регіони) була одним із основних світових виробників хмелю. Наприклад, Дубенщина, що в Рівненській області, посідала третє в світі місце за експортом даної культури.

Хмелярство було однією з найуспішніших галузей сільського господарства України. Ще кілька років тому оброблялося 1200 га, а зараз лише 400 га – немає попиту. Не зважаючи на ріст світових обсягів виробництва пива, виробництво хмелю скорочується. Наскільки стрімко в останні 10–15 років розвивалася пивна галузь, настільки швидко занепадало українське хмелярство, хоча в умовах розширеного виробництва воно здатне забезпечити потребу пивоварної промисловості та інших галузей національного господарства в унікальній сировині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та оцінка стану галузі хмелярства, дослідження різних аспектів її функціонування знайшли відображення у працях таких вітчизняних науковців, як С.Р. Басун, В.В. Зіновчук, І.П. Куровський, О.Я. Стойко, В.М. Федорець, В.М. Циганок. Виявленню перспектив розвитку та характерних особливостей галузі присвячені роботи М.Ю. Костиці, А.О. Годованого, А.С. Шабранського, М.Г. Ковтуна, Т.М. Ратошнюк, В.І. Герасимчука, І.С. Єжова, М.І. Ляшенка, І.Г. Рейтмана, В.І. Романчука та інших дослідників. Попри наявні дослідження, характерні особливості та економіка виробництва хмелю вимагають подальшої уваги в контексті змінних умов сьогодення.

Формулювання цілей статті. Стаття спрямована на те, щоб виявити характерні особливості виробництва хмелю в Україні в умовах сьогодення та окреслити можливі напрямки розвитку хмелярства.

Виклад основного матеріалу. Виробництво хмелю є досить специфічною складовою сільськогосподарського виробництва, яку у світі та Україні в цілому, так і в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області зокрема.

Хоча, якщо в цілому в державі протягом останніх років відбувалося суттєве скорочення площ під хмелем, то в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області вони залишилися практично незмінними. Зокрема, протягом 2012–2016 рр. площа хмелю в досліджуваному підприємстві скоротилася лише на 10,8% і на кінець досліджуваного періоду становила 58 га (табл. 1).

Постійне збільшення витрат на виробництво продукції, характерне для всіх галузей національної економіки протягом останніх

десятиліть, також торкнулося й галузі хмелярства. Так, у період із 2012 по 2016 рр. виробничі витрати в цілому на виробництво хмелю в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області зросли в 2,4 рази, а виробничі витрати на 1 га – в 2,7 рази відповідно.

Це можна пояснити збільшенням витрат на оплату праці та відрахування на соціальні заходи в зв'язку із збільшенням ставки мінімальної заробітної плати; витрат на оновлення хмеленасаджень новими високопродуктивними сортами вітчизняної селекції, вирощеними переважно методом *in-vitro*, реалізаційна ціна яких є вищою; витрат на придбання засобів захисту рослин та паливо-мастильних матеріалів в зв'язку зі збільшенням їх закупівельної ціни; витрат на придбання підвісного матеріалу для хмеленасаджень в зв'язку із збільшенням ціни металевого дроту. Загалом, у процесі вирощування український хміль приблизно на 70% прив'язаний до валютної складової: через добрива, засоби захисту рослин, пальне. В переробці хмелю на гранули (через вартість обладнання та пакувальних матеріалів) цей показник становить майже 90% [3].

За деякого скорочення площ хмелю, в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області відбулося суттєве зростання обсягів його виробництва – на 49,9% протягом досліджуваного періоду (рис. 1). Особливо значне збільшення обсягів виробництва відбулося в 2016 р., порівняно з 2015 – на 66,4% або на 514 ц у натуральному вираженні.

Ймовірно цьому сприяли погодні умови та застосування високопродуктивних сортів даної культури, чи попередньо укладені ф'ючерсні контракти на збут продукції. Варто відмітити, що в цьому плані вітчизняні хме-

Таблиця 1

Динаміка виробництва хмелю та його виробничих витрат у ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області

	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 до 2012, у %
Площа, га	65	65	65	57	58	89,2
Виробництво, ц	859	840	754	774	1288	149,9
Урожайність, ц/га	13,2	12,9	11,6	13,6	22,2	168,0
Виробничі витрати, тис грн	3534	3835	5050	6045	8430	238,5
Виробнича собівартість 1 ц, грн	4114	4565	6698	7810	6545	159,1
Виробничі витрати на 1 га, грн	54369	59000	77692	106053	145345	267,3

Джерело: за матеріалами річної звітності ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області [4]

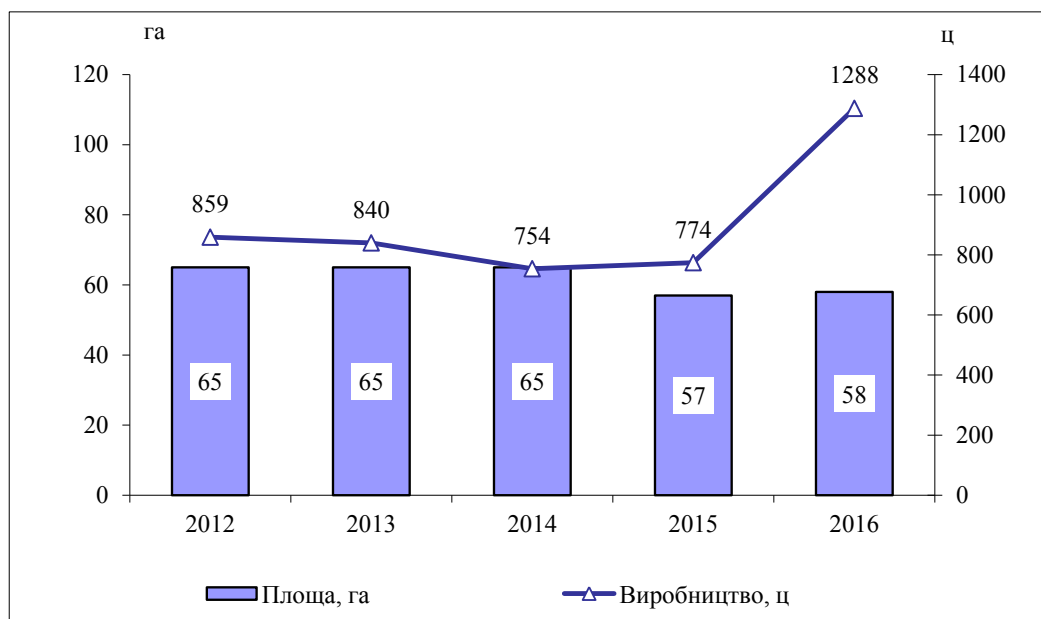

Рис. 1. Динаміка посівних площ і обсягів виробництва хмелю в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області
Джерело: побудовано за матеріалами річної звітності ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області [4]

лярі долучилися до світового досвіду, так як практика свідчить, що до 70% хмелю, який вирощують в світі, продають за попередніми довгостроковими контрактами.

Збільшення обсягів виробництва хмелю в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області також стало можливим завдяки збільшенню врожайності даної культури на 68% – якщо в 2012 р. врожайність хмелю становила 13,2 ц/га, то в 2016 р. було досягнуто середнього рівня в 22,2 ц/га.

А зважаючи на те, що в досліджуваному підприємстві працюють над сортовим складом і вирощують різні сорти хмелю, в 2016 р. за окремими сортами, наприклад такими як Слов'янка, Промінь було досягнуто врожайності близько 30 ц/га (табл. 2).

У цілому в Україні суттєвого зрушення в виробництві хмелю було досягнуто в 2016 році, коли вперше за останні п'ять років намітилася позитивна тенденція в зростанні обсягів виробництва хмелю (табл. 3).

Врожайність є основним інтенсивним фактором розвитку галузі рослинництва, в т.ч. й хмелярства. Високий рівень та позитивна тенденція до зміни даного фактора говорять про наявність конкурентних переваг у досліджуваного виробника на ринку. Врожайність хмелю 22,2 ц/га є досить значним досягненням для господарства, враховуючи, що середня врожайність даної культури в Україні в 2016 р.

становила 19,8 ц/га (табл. 4). Взагалі, в умовах сьогодення за врожайністю хмільників Україна посідає одне з останніх місць у світі. Причиною цього є неефективне ведення виробництва в багатьох господарствах (з площами насаджень до 5 га), зменшення обсягів фінансової підтримки хмелегосподарств з боку держави, відсутність інвесторів та інші чинники.

Варто відмітити, що позитивний вплив на урожайність світового ринку хмелю мають як природно-кліматичні (необхідна середньорічна кількість температур та опадів), технологічні (закладання хмелеплантацій високоякісним посадковим матеріалом, своєчасний захист рослин від шкідників та хвороб, нормативна система удобрення хмелю, мінімізація витрат під час збирання урожаю), так і організаційно-економічні фактори (професійне управління технологічним процесом виробництва хмелю, прогнозування майбутніх урожаїв, розробка інноваційно-інвестиційних проектів, державний протекціонізм тощо).

Для порівняння в процесі дослідження динаміку виробництва хмелю та його виробничих витрат було проаналізовано, як у ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області, так і в сільськогосподарських підприємствах України, що займаються виробництвом хмелю, зокрема, це великі та середні сільськогосподарські підприємства, що звітують за формою 50 с.-г.

Таблиця 2

Найважна структура насаджень, виробництво хмелю у господарстві «Вертокиївка-Хміль» Житомирського району Житомирської області у 2016 році

	Загальна площа насаджень, га	з них		Валовий збір хмелю, тонн	Урожайність, ц/га
		продуктивні	молоді		
Усього по підприємству	58,07	54,47	3,6	128,8	22,2
з них:					
ароматичного типу:					
Клон18	4	4	0	7	17,5
Заграва	15,5	11,9	3,6	27,8	23,4
Слов'янка	2,8	2,8		8,3	29,8
Гайдомацький	1,54	1,54		2,9	19
Національний	23,8	23,8		62,6	26,3
Староволинський	4,28	4,28		7,0	16,3
гіркого типу: Промінь	2,15	2,15		6,1	28,6
Альта	4	4		7,0	17,5

Джерело: за матеріалами річної звітності ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області [4]

Таблиця 3

Виробництво хмелю в Україні

	Площа, тис га	Виробництво, тис. т	Урожайність, ц/га
2010 р.	0,9	0,8	8,2
2011 р.	0,8	0,7	8,5
2012 р.	0,6	0,4	7,6
2013 р.	0,5	0,5	9,5
2014 р.	0,4	0,3	7,0
2015 р.	0,4	0,3	7,7
2016 р.	0,4	0,6	15,8
2016 р. у % до 2010 р.	44,4	75,0	192,7

Джерело: за даними Державної служби статистики в Україні [2]

Так, інформація табл. 4 свідчить, що на відміну від ТОВ «Вертокиївка-хміль», де площа насаджень хмелю протягом 2012–2016 рр. скоротилася лише на 10,8%, в цілому в сільськогосподарських підприємствах України, що займаються виробництвом хмелю, площа насаджень скоротилася катастрофічно, а саме – на 80,9% протягом 2010–2016 рр. Відповідно, протягом досить суттєво зменшилися обсяги виробництва, а саме – на 55,7% за значного зростання врожайності культури – в 2,3 рази.

Якщо в досліджуваному господарстві виробничі витрати виробництва хмелю зросли на 138,5% протягом 2012–2016 рр., то в сільськогосподарських підприємствах України, що займаються виробництвом хмелю, виробничі витрати, в зв'язку зі зменшенням площ насаджень, зменшилися на 46%. Варто відмітити, що зменшення площ насаджень на 80,9% і зменшення виробничих витрат на 46%, свід-

чить про те, що хмелевиробництво в умовах сьогодення потребує суттєвих вкладень.

Виробничі витрати на 1 га в сільськогосподарських підприємствах України, що займаються виробництвом хмелю протягом 2010–2016 рр. зросли на 71 811 грн або в 2,8 рази й на кінець досліджуваного періоду склали 111 175 грн. У ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області зростання даного показника зафіксовано практично в тому ж обсязі.

Зростання виробничих витрат на виробництво хмелю, як в досліджуваному підприємстві, так і в інших сільськогосподарських підприємствах України, що займаються виробництвом хмелю обумовлюється зростанням вартості основних складових у структурі виробничих витрат на вирощування хмелю.

Аналіз структури виробничих витрат на вирощування хмелю в 2010 та 2016 рр. свідчить, що найбільша питома вага припадає на

**Динаміка виробництва хмелю та його виробничих витрат
у сільськогосподарських підприємствах України,
що займаються виробництвом хмелю***

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Площа, га	670	497	271	302	400	187	128
Виробництво, ц	5 736	5 028	3 004	3 458	3 083	2 174	2 540
Урожайність, ц/га	8,6	10,1	11,1	11,5	7,7	11,6	19,8
Виробничі витрати, тис грн	26 374	19 322	13 656	14 523	12 804	15 683	14 230
Виробнича собівартість 1 ц, грн	4 598	3 843	4 546	4 200	4 153	7 214	5 603
Виробничі витрати на 1 га, грн	39 364	38 877	50 392	48 089	32 010	83 864	111 175

*Великі та середні сільськогосподарські підприємства, що звітують за формою 50 с.-г. [2]

оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи – 32,4 та 22,1% відповідно. На другому місці – т.з. решта матеріальних витрат – 19,4 та 27,2% відповідно в 2010 та 2016 р. Така суттєва частка даної статті витрат пояснюється тим, що вона включає вартість пестицидів, засобів протруєння, гербіцидів, дефоліантів, інших хімічних і біологічних засобів, які використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, а також вартість внесених власних і придбаних органічних добрив. Варто відмітити, що протягом 2010–2016 рр. стаття «решта матеріальних витрат» змінилася найбільшою мірою, порівняно з іншими статтями в структурі виробничих витрат на вирощування хмелю, а саме – на 7,8 в.п.

А от суттєво зменшилися витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи, що пояснюється тотальним скороченням робочих місць в сфері хмелевиробництва.

Висновки. Отже, здійснений аналіз характерних особливостей та динаміки виробництва

хмелю в Україні на прикладі ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області дозволив виявити низку позитивних тенденцій. Зокрема, протягом 2012–2016 рр. відбулося суттєве нарощення обсягів виробництва хмелю – на 49,9% та збільшення врожайності культури – на 68%.

Окрім того, порівняння динаміки виробництва хмелю в ТОВ «Вертокиївка-хміль» Житомирського району Житомирської області та Україні в цілому, свідчить, що хмелярі ТОВ «Вертокиївка-хміль» мають значно вищі виробничі показники, ніж по Україні. Економічні показники, як то – виробничі витрати з розрахунку на 1 ц та на 1 га, а також виробнича собівартість, як у досліджуваному підприємстві, так і на загальнонаціональному рівні протягом досліджуваного періоду однаково суттєво зросли. Здійснений аналіз детально висвітлює сучасні тенденції хмелевиробництва в Україні та може слугувати базою для розробки напрямків підвищення економічної ефективності виробництва хмелю в подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гіренко Ю.О. Модернізація технічного розвитку хмелярського підкомплексу в Україні. Інноваційна економіка. 2016. № 5–6. С. 35–39.
2. Державна служба статистики України. Київ. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 05.06.2018)
3. Крючков О. Микола Михайло: «Ми всі зобов'язані пивоварам». URL: <http://www.ukurier.gov.ua>
4. Річні звіти ТОВ «Вертокиївка-Хміль» (2014–2016).

REFERENCES:

1. Ghirenko Ju. O. (2016) Modernizacija tehničnogho rozvytku khmeljarskjogho pidkompleksu v Ukrajinі. Innovacijna ekonomika, vol. 5–6, pp. 35–39.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinu. Kyjiv. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Krjuchkov O. Mykola Mykhajlo: "My vsi zobov'jazani pyvovaram". URL: <http://www.ukurier.gov.ua>
4. "Vertokievka-Hop". Richni zvityannual reports (2014–2016) (unpublished).